

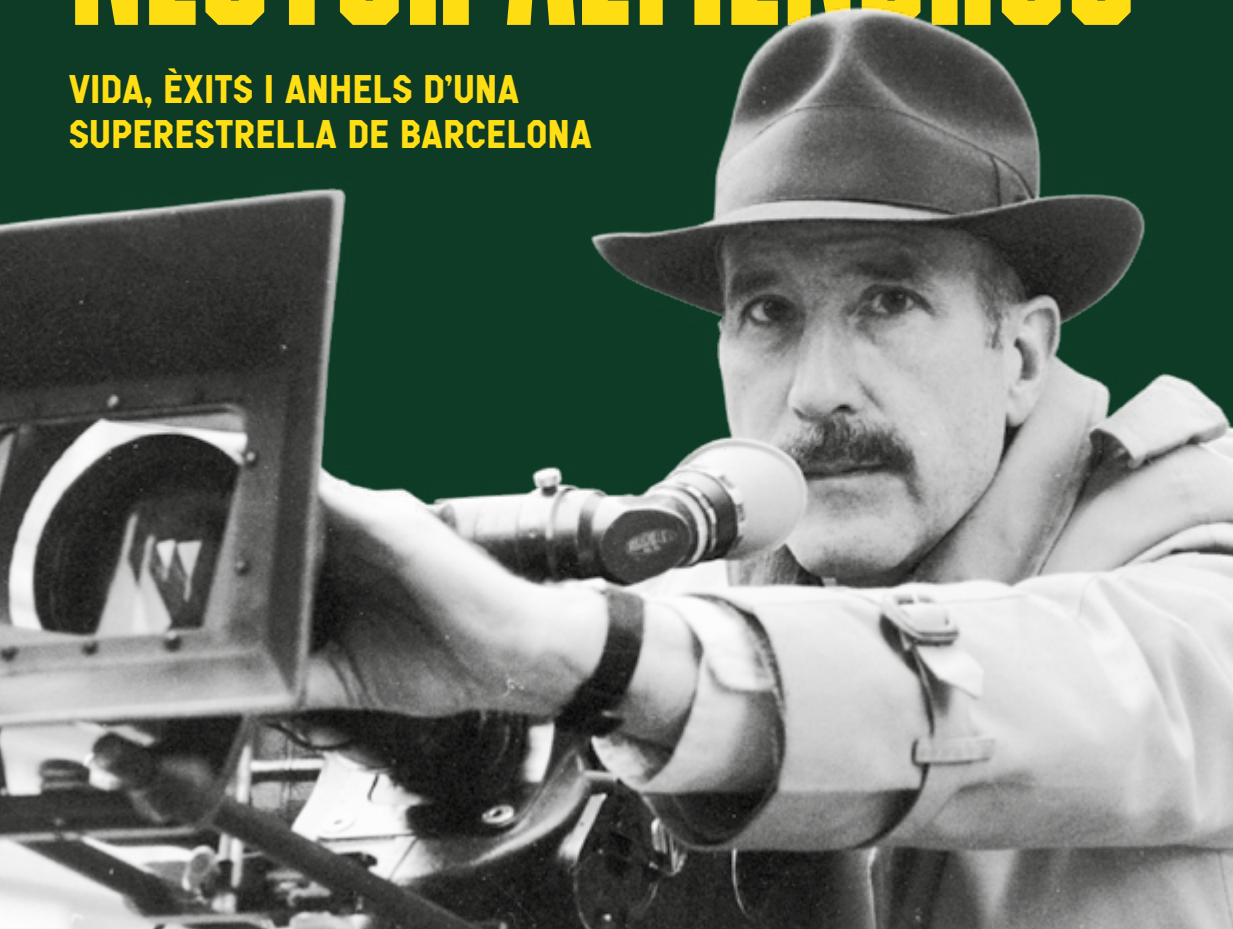
Ajuntament
de Barcelona

comanegra

Laura Gavaldà Mestre

EL RETORN DE NÉSTOR ALMENDROS

VIDA, ÈXITS I ANHELS D'UNA
SUPERESTRELLA DE BARCELONA

EL RETORN DE NÉSTOR ALMENDROS

EL RETORN DE NÉSTOR ALMENDROS

**VIDA, ÈXITS I ANHELS D'UNA
SUPERESTRELLA DE BARCELONA**

Laura Gavaldà Mestre

Ajuntament
de Barcelona

comanegra

Primera edició, febrer del 2025

© del text i la selecció fotogràfica: Laura Gavaldà

© d'aquesta edició: Editorial Comanegra i Ajuntament de Barcelona

© de les fotografies: els autors i arxius respectius

Edició: Àlex Moreno

Disseny i maquetació: Eduard Vila

Correcció: Álvaro Muñoz

Impressió: Agpograf

ISBN Comanegra: 978-84-10161-42-9

ISBN Ajuntament: 978-84-9156-621-2

Dipòsit legal: B 23522-2024

Editorial Comanegra

www.comanegra.com

CONSELL D'EDICIONS I PUBLICACIONS DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA

Xavier Marcé Carol, Gemma Arau Ceballos, Maria Buhigas San José,
Ferran Burguillos Martínez, Núria Costa Galobart, Mireia Escobar Costa,
Sonia Fuertes Ledesma, David Lizoain Bennett, Oriol Martí Sambola,
Lluís Mauri Roldán, Àlex Montes Flotats, Jaume Muñoz Jofre,
Joan Ramon Riera Alemany, Pilar Roca i Viola, Miquel Rodríguez Planas,
Edgar Rovira Sebastià, Montserrat Surroca Comas i Anna Giralte Brunet.
Directora de Comunicació: Pilar Roca i Viola
Directora de Serveis Editorials: Núria Costa Galobart

Direcció de Serveis Editorials

Passeig de la Zona Franca, 66

08038 Barcelona

tel. 93 402 31 31

barcelona.cat/barcelonallibres

Col·lecció: «Gent de Barcelona», a cura de Jordi Amat

Tots els drets reservats als titulars de copyright.

TAULA

Prefaci	9
1. La llanterna màgica	17
2. El cinema: refugi i passió	29
3. Mea Cuba	43
4. El català errant	57
5. L'èxit com a venjança	71
6. L'home lúcid	81
7. Truffaut, Rohmer, Schroeder, Duras, Aranda, Malick, Rossellini, Nicholson, Mizrahi	91
8. L'arribada de l'Oscar	101
9. «El meu Rosebud és la llengua catalana»	113
10. La fi de l'espera	125
11. Mara	135
12. Barcelona vista per... ..	145
13. El retorn de Néstor Almendros	159
Epíleg	171
Agraïments	179
Bibliografia de referència	181
Obra i mèrits de Néstor Almendros	183
Annex fotogràfic	192

But here, at Shangri-La, all was in deep calm

JAMES HILTON, *Lost Horizon*

*Quan escolto algú que m'explica la seva vida
ho trobo més interessant que qualsevol novel·la*

NÉSTOR ALMENDROS

PREFACI

Vaig conèixer Néstor Almendros i la seva mare un dia d'estiu del 1984. Jo era una noieta de cara molsuda i sense angles, i crec que en Néstor no va reparar gaire en mi quan ens van presentar. La Maria, en canvi, va revisar amb curiositat el meu rostre, potser buscant algun tret que li fos familiar.

Maria Cuyàs era amiga de joventut de la meva àvia paterna. De retruc, el meu pare i en Néstor van ser amics des de la infantesa. A casa es parlava de la família Almendros de tant en tant, tot rememorant anècdotes quotidianes una mica emboirades pel pas del temps. A la Maria se l'anomenava la Cuyàs, i els Almendros també es referien a la meva àvia pel seu cognom: la Posiello. La Maria havia viscut exiliada a Cuba des de l'any 1949, i amb prou feines s'havia desplaçat a Barcelona un parell de vegades, a causa de les fèrries limitacions de mobilitat imposades pel govern cubà. Però finalment, i gràcies a la tenacitat d'en Néstor, el juliol del 1984 va poder retornar definitivament. Al cap de poc, en Néstor i el meu pare van organitzar una trobada familiar amb la intenció que la Cuyàs i la Posiello poguessin passar juntes una bona estona. La cita era a la nostra caseta d'estiueig, a Cervelló.

Ni jo ni els meus dos germans sabíem amb exactitud quin havia estat el grau d'amistat entre la nostra família i els Almendros durant la postguerra. El meu pare no era persona d'evocar records, i la meva

← Néstor Almendros recollint el seu premi Oscar per *Days of Heaven*. 1979. L'acompanyen Kim Novak i James Coburn. Disney General Entertainment Content / Getty Images

àvia repetia sovint la mateixa sentència: «De coneguts, molts, però d'amics, pocs». Tampoc sabíem si durant el temps que la família havia viscut a Cuba havien mantingut el contacte. Però sí que el meu pare explicava que a partir de l'any 1962, quan en Néstor es va instal·lar a París, s'havien anat veient intermitentment. Aprofitaven les visites llampec d'en Néstor a Barcelona quan venia a visitar la seva família. La meva mare, que era tremendament empàtica, de vegades l'anomenava «el pobre Néstor», perquè va quedar molt colpida pel relat de les penúries econòmiques que va patir en els seus inicis a París. Aquest qualificatiu va perviure en les nostres converses fins i tot després que en Néstor fos oscaritzat.

Recordo que el dia de la trobada familiar no teníem la sensació d'haver de fer cap cosa gaire especial. Els preparatius s'havien anat desplegant amb naturalitat, muntant la barbacoa grossa que teníem per a quan érem colla i col·locant les cadires plegables de càmping al petit jardí. El meu pare havia anat a buscar en Néstor i la Maria a Barcelona. A casa, la resta de la família esperàvem il·lusionats l'arribada del grup. Els meus germans i jo sabíem que seria un dia d'escoltar molt, preguntar una mica i parlar poc.

Les imatges de la trobada són ara com flaixos de diferents nitideses. En Néstor, alt, coronat amb un barret panamà, al costat de la figura petita, fràgil i lleugerament encorbada de la Maria. La càmera fotogràfica penjada a l'espatlla, com un abillament natural. El somriure obert i franc. El seu delicat accent cubanofrancès que em distreia del contingut de la conversa. La Maria, en canvi, enraonava el català de Barcelona, com el de la meva àvia. Em va fascinar la seva mirada blavíssima, límpida, amb un lleuger estrabisme que li conferia un aire juvenil. Recordo que em va explicar que era molt miop, però que aquesta condició era una benedicció quan s'arriba a la vellesa perquè mai no havia hagut de menester ulleres de prop.

Durant el dinar es va parlar dels temps de la postguerra, de la vida a Cuba i de com havia canviat Barcelona. El record del pare, el pedagog Herminio Almendros, continuava ben viu. I també el de l'avi Cuyàs, el pare de la Maria, a qui la meva àvia definia com un senyor «dels d'antes».

Els germans d'en Néstor van aparèixer repetidament a la conversa. En Sergi, el menor, ja feia dos anys que vivia a Barcelona, però li costava adaptar-se al món capitalista. Encara es meravellava per la quantitat i diversitat de menjar que trobava als supermercats. La Maria Rosa, la gran, no havia volgut marxar de Cuba perquè era una castrista convençuda. També es van compartir petits records quotidians. En Néstor va preguntar on podia adquirir mistos Garibaldi: recordava haver-los encès durant les revetlles de Sant Joan, tot rasant-los amb força contra una paret. Quan la meua mare li va indicar que feia anys que s'havien prohibit perquè eren perillosos, se li va entristir la mirada, com si una petita llum amagada en algun espai íntim s'hagués consumit per sempre.

En Néstor deixava anar alguna anècdota sobre la seva feina amb naturalitat, generalment des del didactisme. Una de les seves lloances va ser a la pell de Meryl Streep, perfecta, gairebé translúcida. Els joves vam prendre bona nota d'aquella manera de veure l'epidermis femenina i des d'aquell dia, quan identificàvem una dona amb el mateix do exterior que Meryl Streep, dèiem que no tenia pell, sinó cutis.

La sobretaula es va anar allargant amb parsimònia caribenya i aroma de moscatell. En un moment precís de la tarda, en Néstor va fer que els meus germans i jo ens aixequéssim per fotografiar-nos a l'ampit de la porta de casa. «Més endins, més enfora... No us mogueu!». Clic.

Van haver-hi més trobades posteriors amb els Almendros. En Sergi, una mica enyorat de Cuba, ens visitava de tant en tant. I el meu pare va estar convidat en més d'una ocasió al pis del carrer Provença, on vivia la Maria. Una d'aquestes ocasions va ser la festa per celebrar els seus noranta anys. La Maria i la meua àvia enraonaven per telèfon. En més d'una conversa vaig sentir que parlaven de Calders, el petit poble del Moianès on en Néstor i en Sergi anaven sovint perquè s'hi conservava la casa pairal de la mare. Però el contacte amb els Almendros es va interrompre al cap d'un temps sense que hi hagués cap motiu aparent. El març del 1992 vam saber per una trucada d'en Sergi que en Néstor havia mort a Nova York. Per petició expressa, les cendres van ser dipositades al cementiri de Calders. La Maria el va sobreviure uns mesos. Les seves restes reposen al mateix nínxol.

Aquestes vivències van quedar latents en algun refugi de la meua memòria fins que, molts anys després, un fet del tot anodí les va fer emergir de manera inesperada. «Jo soc ciutadà del món», va dir-me un col·lega de feina amb to displicent mentre preniem un cafè de la màquina. La nostra conversa girava al voltant de la independència de Catalunya. L'afirmació em va molestar no tant per ser una frase trinxada i poc original com pel rerefons que amagava. «Jo soc ciutadà del món i, per tant, això de ser identitari amb la teua terra és retrògrad i gens cosmopolita», venia a dir. La conversa va derivar ràpidament cap a temes menys comprometedors, però aquelles paraules ja havien fet un efecte d'esperó, l'esperó que em va portar irremeiablement a submergir-me en l'univers interior de Néstor Almendros.

En Néstor sempre havia representat per a mi el paradigma de ciutadà del món: català, espanyol, cubà, francès, nord-americà. Néstor Almendros: poliglòt, culte, refinat, exquisit. Néstor Almendros: adinerat. Néstor Almendros: oscaritzat. Però la trajectòria vital d'en Néstor era la prova que un ciutadà del món pot sentir-se molt arrelat a la seua terra d'origen sense entrar en contradicció amb el cosmopolitisme més pur. Per què retornava una vegada i una altra a la terra que l'havia vist marxar cap a l'exili amb només disset anys? Per què es continuava sentint català malgrat les escasses oportunitats que li havia ofert el seu país natal? Per què, malalt en el seu gran apartament de Broadway, va demanar al marmessor que les seves cendres fossin dipositades en un poblet al cor de Catalunya? Quin és el lligam intangible d'un ciutadà del món amb la terra que l'ha vist néixer, que pot ser tan feble per esvair-se en poc temps o tan fort per perviure tota una vida?

Durant les hores que van seguir a la conversa amb el col·lega no vaig poder centrar-me en la feina, perquè el meu cap va quedar envaït per preguntes que m'exigien respostes insistentment. Quan vaig arribar a casa el primer que vaig fer va ser agafar de la biblioteca el llibre autobiogràfic d'en Néstor *Días de una cámara*, actualment descatalogat. Per algun motiu jo n'havia esdevingut la dipositària familiar i m'havia anat seguint en tots els meus trasllats de domicili. Dins del llibre, a tall d'arxiu, hi conservava les cartes que en Néstor havia enviat al meu pare

i unes quantes fotografies. Vaig observar amb nostàlgia la fotografia en blanc i negre amb els meus germans d'aquella tarda de 1984. També van sortir alguns retalls de diari retolats amb la meva lletra juvenil, i que havia oblidat per complet que existien. Vaig contemplar com si fos per primer cop la dedicatòria escrita a la tercera pàgina del llibre: «A la família Gavaldà, casi família meva, amb l'afecte invariable de Néstor Almendros. París, 14-VI-1985».

Empesa pel neguit de les preguntes sense resposta, vaig rellegir lentament totes les cartes. La cal·ligrafia d'en Néstor era clara, harmònica, enèrgica i de mida grossa, perquè era molt miop. No em semblava la mena de lletra d'una persona que amagués secrets. I, no obstant això, el motiu del seu retorn a Catalunya esdevenia ara als meus ulls una gran incògnita. Em penedia de no haver burxat més el pare i l'àvia perquè m'expliquessin les seves vivències amb els Almendros. Ells eren persones de mirar endavant, no els agradava parlar del passat, i quan rememoraven algun record ho feien com aquell qui passa de llarg. Sentien aversió per tot allò que pogués sonar grandiloqüent, i potser per això parlaven d'en Néstor sense fer gaire cabal en la seva amistat. I ara, els pocs comentaris familiars que jo recordava eren vagues, massa febles per ser un fil del qual començar a estirar.

Amb les cartes i fotografies a la falda, vaig comprendre que ja era tard per a les lamentacions: si volia respostes a les meves preguntes, hauria de bussejar en aigües desconegudes. Vaig començar a recollir l'escampall. Un retall de diari va fugir d'entre els fulls del llibre i va anar a parar a terra. Era la notícia que informava de la mort d'en Néstor el 4 de març de 1992:

En el momento de su muerte, en su casa del Broadway neoyorquino, acompañaba al cineasta un enfermero llamado Wayde Binder, informa desde Nueva York Emma Roig. Poco antes de morir, Almendros le dijo que deseaba que sus cenizas «fueran llevadas a España y esparcidas en un lugar de los alrededores de Barcelona». La noche anterior a su muerte el cineasta habló con plena lucidez con varios amigos, con quienes mantuvo conversaciones en las que evocó su niñez y su juventud. Con anterioridad,

dijo que se sentía cansado de vivir en Nueva York y que deseaba volver a sus orígenes, a Barcelona, donde vive su madre.

Jo sabia que les cendres no van ser escampades. Vaig agafar el mòbil i vaig calcular la millor ruta per anar des de Barcelona a Calders. Era dijous. Dissabte ja enfilava la carretera per començar la meva cerca des del punt final de la història que volia reconstruir. Uns anys més tard vaig donar per conclòs el meu trencaclosques particular de Néstor Almendros. Quan vaig posar-ne la primera peça no era conscient de la magnitud del personatge ni de la seva personalitat polièdrica. Des d'un bon principi vaig renunciar a aprofundir en la figura del Néstor cineasta, no sense abans constatar que encara no s'ha publicat cap estudi en l'àmbit acadèmic que n'analitzi l'obra en profunditat. En canvi, vaig comprovar que la figura del seu pare, Herminio Almendros, ha estat objecte de diferents assaigs que remarquen la seva tasca innovadora en el camp de la pedagogia.

Durant la meva recerca van anar apareixent les facetes d'un Néstor menys conegut: el crític de cinema, el guionista i l'activista militant contra qualsevol forma de totalitarisme polític. Des de molt jove, en Néstor va estar envoltat d'intel·lectuals, en especial escriptors, alguns dels quals van ser amics seus de per vida. Guillermo Cabrera Infante, Juan Goytisolo, Terenci Moix i Pere Gimferrer han deixat testimoni personal de l'estima que els va unir a en Néstor. Va exercir també de mecenes ocasional, impulsant la carrera artística de joves promeses com l'escriptor argentí Manuel Puig. Ben aviat vaig entendre que el periple vital de Néstor Almendros era digne de ser novel·lat o portat a la pantalla en forma de pel·lícula. De vegades fins i tot em permetia deixar volar la imaginació pensant quin actor podria interpretar el seu paper, però semblava com si un vel fet de desmemòria hagués impedit que escriptors i cineastes veiessin en Néstor com algú prou interessant per dedicar-hi temps i diners.

Al llarg de la meva investigació vaig estar temptada d'abandonar en més d'una ocasió. Recurrentment, em percebia a mi mateixa com una intrusa que no tenia dret a remenar en la vida de persones que ja

no són entre nosaltres. Tot i això, sentia com si l'empremta dels records familiars m'obligués a continuar buscant. Volia entendre quina mena de ferides ocasionen els exilis i com modelen de manera implacable les trajectòries vitals de les persones. I per trobar explicacions, vaig decidir aplicar els paràmetres mentals del raonament científic, en el qual, per familiaritat professional, em sentia més còmoda. En Néstor va viure un seguit d'exilis que li devien infligir ferides profundes. Em vaig marcar l'objectiu d'identificar-les i esbrinar quan es van produir. La meva hipòtesi era que el desig d'en Néstor de retornar a Catalunya obeïa a la necessitat de tancar, justament, ferides molt doloroses. La recerca la faria trucant a portes entreobertes que, per les esclotxes, deixarien passar la llum d'algunes veritats oblidades que demanaven ser escoltades.

Parque
Maria
mendr